

בירורי הלכה

הרב גבריאל ציננער

בדבר התולעים הנמצאים בדגים בתוך הבשר

ומשם לקנה ריאה וכבד הלכך לא משתכחי דרך בית הרעי. דרני, תולעים הנמצאים בין עור לבשר כשמפשיטין הבהמה. אסירי, וטעמא מפרש לקמיה. דכוורי שרי, וטעמא כדמפרש רבינא. אבלע לי, דכוורי בתוך הדגים תני אותם (ר"ל שלא יתנונו בידה אלא שתניחם כמו שהם ולא תסירם, יעב"ץ) שלא אראה ואקוץ בם, עכ"ל.

מבואר בהדיא דתולעים הנמצאים בתוך הבשר מותרים דמיניה גבלי, וכ"כ הר"ן תולעים הנמצאים בבשר הדגים שלא היה אפשר שבאו מן החוץ אלא נוצרין מבשרו שריין עכ"ל, וכ"כ המאירי ד"ה ולענין מורנא, הוא תולעת הנמצא בתוך הבשר הן בבהמה הן בדגים, ודאי לא מבחוץ באו אלא שם נתהוו, והוא ענין מיניה גבלי עכ"ל. וכ"כ בתורת הבית הקצר דף צ"ב, וז"ל תולעים הנמצאים בדגים בין עור לבשר או בתוך הבשר מותרין, שאלו באמת מבשרן נגדלו עכ"ל, והובא בארחות חיים הל' תולעים בשמו שבתוך הבשר מותרין שאלו באמת מבשרן נגדלו. וכ"כ אור זרוע הל' טריפות סי' תל"ז, והגהות אשר"י סוף פרק אלו טריפות, אבל תולעים בכוורי ברור הוא לנו דמינה קבלי עכ"ל וכ"כ בחי' הרא"ה לחולין שם תולעים הנמצאים בבשר הדגים שהיו ודאי מבשרו שלא היה איפשר שבאו מן החוץ.

אודות התולעים הנמצאים בדגים בתוך הבשר, והתולעים אלו הם כנוסים ודבוקים בתוך בשר הדג כבתוך שליא, ולא נראים כלל שום סימני נקב שיוכל לומר שבאו מבחוץ, אלא שהחוקרים אומרים שסיבת התולעים הנוצרים הוא ממין דג הפולט ביצים במים, מהם נוצרים שרצים קטנים שאין נראים לעין האדם, ואח"כ נכנסים אל תוך מעיהם של דגים אחרים, ומשם נוקבים את המעיים ונכנסים לתוך בשר הדג.

ועתה השאלה מה דין הדגים המתולעים האלה.

תשובה: איתא בחולין דף ס"ז ע"ב אמר רב ששת בריה דרב אידי קוקיאני אסירי, מאי טעמא מעלמא אתו, מתקיף לה רב אשי אי מעלמא אתו לישתכחו דרך בית הריעי, איכא דאמרי אמר רב שישא בריה דרב אידי קוקיאני שרו, מאי טעמא מיניה גבלי, אמר רב אשי פשיטא דאי מעלמא קא אתו לישתכחו דרך בית הריעי, והלכתא קוקיאני אסירי מ"ט מינם ניים ועיילי ליה באוסייה, תולעים דרני דבשרא אסירי, דכוורי שריין, אמר לה רבינא לאימיה אבלע לי ואנא איכול. פירש"י קוקיאני, תולעים שבכבד ושבריא. מעלמא אתו, שבלעתן הבהמה עם האוכלים ותחלתן שרצו על הארץ. מינה גבלי, לשון גדלי מן הבהמה עצמה הן גדלין ולאו שרץ הארץ נינהו. מינם ניים ועיילי ליה באוסייה, כשהבהמה ישנה נכנסים בחוטמה

דרכים בודאי אנו אומרים מיניה קא גבלי ומותר, ועי' בשו"ת לחם שלמה להגאון משאמלוי יו"ד סי' ע"א שחולק עליו, כיון שראינו תולעים גם מבחוץ, וגם כיון שלא נזכר בגמ' שיש להתיר באופן זה אין לומר מעצמנו מיניה קא גבלי, וא"כ בנ"ד שמפורש להדיא בגמ' בודאי דמותר.

אלא שהחוקרים חכמי המדע דעתם שהשרצים נכנסים למעיין ומשם יוצאים ונכנסים לתוך בשר הדג וא"א לראותן מחמת קטנן. מלבד שאין ידיעתם בהחלט ובכירור, רק כפי השערותם, שעיקר הסכמתם שכן הוא מטעם שהם סוברים שא"א להוציר שום רמש או בעל חי מעולם רק ע"י פו"ר, וא"כ לפי דרכם והבנתם מוכרח שהי' תולעת רק מכח המוליד, וממילא מהיכן נמצאים תולעים בתוך הבשר, לכן לדעתם ודאי שבאו מן החוץ.

אבל באמת כבר מחה על קרקדם בספר הברית מאמר פ"ח, שהוכיח מגמ' חולין דף קכ"ז ע"א שיכולין למצוא עכבר הגדל מן האדמה שאינו פרה ורבה, וכן אמרו חז"ל שם ת"ר הצב למינהו להביא הערוד וכן הנפילים וסלמנדרא, וכשהיה ר"ע מגיע לפסוק זה אמר מה רבו מעשיך ה', יש לך בריות גדלות בים ויש לך בריות גדלות ביבשה, שבים אלמלי עולור ביבשה מיד מתות, שביבשה אלמלי יורדות לים מיד מתות, יש לך בריות גדלות באור ויש לך בריות גדלות באויר, שבאור אלמלי עולות לאויר מיד מתות, שבאויר אלמלי יורדות לאור מיד מתות, מה רבו מעשיך ה', ע"כ.

וכ"כ הרמב"ם בפירוש המשניות שם, והוא ענין מפורסם מאד אין מספר לרוב המגידים לי שראו זה, אע"פ שמציאת ב"ח כזה דבר מתמיה ולא נודע בו טענה בשום פנים עכ"ל, וכתב התויו"ט ע"ז וזה לדעתי טענה גדולה על מאמיני הקדמות, ועי' בתפארת ישראל שם בזה, וכ"כ הרמב"ם בספר המצות מל"ת קס"ט, והצרעה המתילדת מן העפושים גם כן נוספת על אלו היותה עוף ושרץ העוף, ואינו נמנע

הרי שהראשונים הבינו כוונות בדברי חז"ל שעיקר יצירת התולעים והווייתם אינו אלא בבשר הדג, ונפסק כן להלכה בחינוך מצוה קפ"ג, וטור שו"ע יו"ד סי' פ"ד סט"ז וש"ך סקמ"ג, וכ"כ שו"ת בית אפרים יו"ד סי' כ"ה, שההיתר בין עור לבשר מטעם דודאי לאו מעלמא אתי עיי"ש.

אמנם עדיין יש לומר דכ"ז הוא עפ"י רוב דאמרינן שהתולעים מתהוים בבשר הדג אך אם יתברר שיש כאלו שאפשר שהתולעים באו מן החוץ, אפשר דיש לחוש להחמיר ולאסור.

אך זה אינו שהרי חז"ל העידו דא"א לבוא מן החוץ, דאמרו אי מעלמא אתו לישתכחו דרך בית הרעי, שכל הבא עם המאכל מתעכל ויוצא עמו או באופן שנכנס דרך החוטם בשעת ניים עיי"ש, מכאור דבאופן אחר א"א ליכנס, א"כ כשמוצאים תולעים אפי' בין עור לבשר ואין נראה שום סימן מבחוץ, אמרינן בכירור שהתולעים נוצרו שם ולא באו מן החוץ. וראה גם בשלחן גבוה סי' פ"ד סקנ"א, שגם בנמצאים בשדרה של דג דינם כבתוך הבשר ושרי, ומה שנהגו להסיר אותם תולעים דקים לבגים וארוכים סמוך לטיבורו, היינו משום מיאוס או משום דלאו כולהו עלמא גמירא דשרי, דאותן לא נכנסו לא דרך פיו ולא דרך חוטמו מפני שהם שנים שלשה כרוכים זה בזה עכ"ל.

וראה בב"ח יו"ד סי' ל"א ובתב"ש גבי תולעים שבריא, דכל היכא דיש סברא לומר דמיניה קא גבלי לא אמרינן שמא מעלמא אתיין עיי"ש, וכ"ש בזה שהעידו חז"ל שא"א לבוא מעלמא.

ומצאתי בשו"ת חמדת שאול להגאון רבי שאול ר"ב מראצפער סי' א' שהאריך בדגים קארפן שנמצא בהם תולעים תחת הקשקשת וסנפירים, דליכא חשש דמדינא דגמ' יש שני דרכים שאפשר שיבואו תולעים או דרך בליעה בכלי אכילה או דרך כלי נשימה - דרך חוטמם, ואם אין אחד משני

שמא אתי מעלמא, וכ"כ סברא זו כפלתי סי' ל"א סק"ו.

ומה שרצו המערערים לומר שנשתנה הטבע, זה אינו כיון שנפסק כן בשו"ע להורות, א"א לומר כן מעצמנו, וכן מבואר בריב"ש סי' תמ"ג שאין לדון בדיני תורתנו ומצוותיה עפ"י חכמי הטבע שאין נאמנות לדבריהם כי הם יהפכו רובם ממות לחיים ומחיים למות, וכ"כ בפלתי סי' מ סק"ד. ולפי דעת החוקרים דל"ש תולעים שנוצרו בבשר א"כ בטל כל הדין של מיניה גבלי ואנו מאמינים שזאת התורה לא תהא מוחלפת.

וראה בלשון הרשב"א במשמרת הבית בית ד' שער א' (דף ט' ע"ב וז"ל, ואע"פ שהרמב"ן ז"ל כתב דלא כחולק אלא כמתמיה שאין אלו אלא דברי נביאות, דמאן לימא לן הכי אנו אין לנו אלא כדברי חכמים הבקיאין בהלכה הבקיאין בטבעים וסומכים עליהם בזה כמו שסומכים עליהם באיסור קליפה וכו' ובשאר דרכי איסור והיתר שלמדנו מהם ואין אנו נשענים על בינתנו ולומר זה אפשר וזה לא אפשר עכ"ל, ואם הראשונים כמלאכים חששו להשען על בינתם הרחבה ק"ו בן בנו של ק"ו שלא נסמוך על דעת הבל של המומחים למיניהם וכזה מיושב קשיות הפלתי סי' צ"א סק"ז, פמ"ג מש"ז סי' צ"א סק"ז וערוה"ש שם סי"א דהאיך חולקים רב ושמואל אי עילאי גבר אי תחתא גבר הלא ח"ך אוכל יטעם עיי"ש. אכן הדבר מפורש בהרשב"א דאין סומכים על בינתנו.

וראה ברורה לזה מהרמב"ם הל' שבת פי"א ה"ב ושו"ע סי' שט"ז ס"ט דמותר להרוג את הכינה בשבת מפני שבאה מן הזיעה, והעתיקו זה כל הפוסקים ולא אישתמיט אחד ממפרשי השו"ע לומר שנשתנה הטבע.

אכן מצאתי בפחד יצחק ערך צידה שהביא ויכוח בזה בהא דמבואר בגמרא שבת דף י"ב ע"א ק"ו ע"ב, לענין כינה

התילד הנמלה או הצרעה וזולתם ממיני העופות והשרצים מן העפושים בתוך האוכל אלא אצל הסכלים שאין בהם ידיעה בחכמת הטבע, אלא יחשבו כי כל מין מהמינים אי אפשר שיתילד איש מאישיהם אלא מזכר ונקבה בעבור שהם רואים זה, וכ"כ בספרו מורה נבוכים ח"א פע"ב.

ולפי דעת החוקרים ממיני היסוד הנ"ל שאין התולעים באים אלא מבחוץ, ואין מאמינים בהשי"ת שברא יש מאין, וא"כ מה שי"ך לדון בדבריהם, ובודאי אם היו מאמינים שיש תולעים מן רקב, הי' אפשר להם להבין סיבת התולעים הנמצאים בתוך הבשר, רק אחר שהם מכחישים זאת ע"כ צריך לחפש סברות לפי סכלותם מהיכן באו התולעים, ועי"ז באו למסקנא נגד דברי חז"ל, וכ"כ שו"ת משנה שלמה סי' ל"א.

ועוד, אפי' אם נניח כדבריהם, מ"מ בזה העידו חז"ל והוכיחו שא"א לבוא מן החוץ, ועוד שמבואר בשו"ת ח"ס יו"ד סי' מ"ה, והנסיון הוא עד נאמן יותר מכל הסברות הבנויות של ראיות, והנ"ל התולעים נמצאים טמונים בתוך הבשר, ולא נראה שם כלל סימני נקב שבאו מן החוץ ובודאי שכן יצירתם, ועוד דאמרינן כאן נמצאו כאן היו. וכ"כ שו"ת חמדת שאול סי' א', משום דאמרי' כאן נמצאו כאן היו, וכיון שנמצאו כאן לא חיישינן דמעלמא אתי, והא דאמרי' בנמצאו בחוטמה או במעיה דמעלמא אתי ולא אמרינן כאן נמצאו כאן היו, היינו משום שבמקומות הללו רגילין להכנס כל מידי דמעלמא אתי, שלכך פתוחים האברים הללו לחוץ כדי שעל ידם יכנסו כל הדברים מעלמא מאכל או משקה, אבל כיון שנמצאין במקום שלא רגילין להכנס לשם דבר מעלמא מסתמא אמרי' כאן נמצאו כאן היו, וכמש"כ המג"א בסימן תס"ז סק"ח דבמקום למקום אין חוששין ואמרי' כאן נמצאו כאן היה, רק במידי דשכיח חוששין אפילו ממקום למקום, ולא אמרי' כאן נמצא כאן הויה עיי"ש. ולכן במעיה או בחוטמה דשכיח לבוא לשם כל מידי דמעלמא חיישינן

זאת ראיתי שכ' שישאלו לחכמי הטבע אי מגופיה קא רבו או מעלמא אתיין, ולא הבנתי איזהו חכמי הטבע ישאלו וכי נאמנים הם באיסורין להכריע להיתר אם יש חשש לאוין דאורייתא, וכמה כרוכרים כרכרו הראשונים והאחרונים לענין שאלת הרופאים לענין איסורין אם נאמנין הגם שזה יודעין ע"י נסיונות הרבה, ואעפ"כ קשה לסמוך עליהם להאמין, ואיך נסמוך על חכמי הטבע הלא פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר, ואם באמת היה כאן חשש לאוין דאורייתא איך נסמוך עליהם, א"ו גם הוא היה בדעתו להתיר רק רצה להביא סניף לדבריו, ואנו נשאל החכמי טבע היותר גדולים המה רבותינו ז"ל, המה המורים לנו הדרך הטוב והישר ועליהם נסמוך, ובפרט שכבר כ' כן בתשובת תשורת ש"י ח"א תקמ"ז שהעלה ג"כ להתיר הדגים שיש תולעים בראשם בלי בדיקה הגם שבראשם יותר יש לחוש דמעלמא אחי, כיון שיכולים להכנס בהחוטם, מכ"ש בהנך דגים שיש חשש תולעים תחת הקשקשים או הסנפירים, בודאי יש לסמוך אפילו לכתחילה לאוכלם בלי בדיקה ולסמוך על דמיניה קא גבלי עכ"ד, ודון מיניה לנ"ד*.

ועוד דלא שייך לומר שנשתנו עתה הטבעיים, כי הטבע כבר הוא בעולם רק שנשתנה המדע והידיעה אצל חכמי אומות העולם, אכן לנו יש תורה הק' שקבלנוה לפני למעלה משלשת אלפים שנה המקובלת למשה מסיני ולא נשתנתה מעולם, וראה בפירוש גבעת המורה על ספר מורה נבוכים ח"א פ"ב דשיטה זו שעל פיה יש שהחי נולד מבלי בעל חי בעיקר מרקבון, החזיקו במדע עד המאה שבע עשרה, ומאז התחילו להתרחק משיטה זו עם החקירות החדשות

דיותר להרוג בשבת משום דבריינתן מזיעת אדם וכו', וכתב ע"ז אי לאו דמסתפינא אמינא בזמננו שחכמי התולדות הביטו וראו וכו', דכל בעל חיים יהיה מי שיהיה הוה מן הביצים, וכל זה הוכיחו בראיות ברורות א"כ שומר נפשו ירחק מהם ולא יהרוג לא פרעוש ולא כינה, ואל יכניס עצמו בספק חטאת, ובדבר זה אמינא אם ישמעו חכמי ישראל ראיות של אומות העולם, יחזרו ויודו לדבריהם כמו בגלגל חוזר ומזלות קבועים, עכ"ד. ועל זה הביא שהרב ר' יהודה בר"א ברי"ל ז"ל ממנטובא בשעת תע"ח, השיב על זה, ותו"ד דאין לשנות הדינים המיוסדים על קבלת קדמונים בשביל חקירת חכמי אזה"ע, ומ"ש מהא דהורו חכמי ישראל בפסחים דף צ"ב ע"ב, משם משמע להיפך, דהרי ידוע שאחרי מאות רבות בשנים כל התוכנים מאזה"ע בחקירתם עפ"י הנסיון והמפות שבו לדברי החכמים וקבלת הקדמונים, א"כ אין לזוז ממה שנפסק עפ"י גמרתנו, אפילו כל רוחות החקירה האנושית באות ונושבות בו כי רוח ה' דבר בנו, עכ"ד. ע"ז השיב לו הפחד יצחק דהפסק מנגד להסברא יען כי להחמיר ולא להקל אנן קיימינן בדבר שהפוסקים עצמם מסופקים איזה איקרי כינה ואיזה פרעוש, ומהא דפסחים דף צ"ה ע"א, אע"ג דאיכא חכמי אזה"ע דסוברים כשיטה זו דגלגל קבוע יש גם סוברים להיפך, עיי"ש. עכ"פ אפי' לשיטת הפחד יצחק, דוקא שם שהפוסקים עצמם מסופקים איזה נקרא כינה ואיזה פרעוש, אבל בנ"ד שהשו"ע כתב כל התולעים שברגים שבתוך הבשר מותר, אין להסתפק ומותר.

וכ"כ שו"ת חמדת שאול סי' א', וראיתי בס' אמרי יושר שהאריך בענין זה, ולא זכיתי להתבשר מדבריו לראות הראיות שהביא, רק

* וכדאי להעיר שדעת הראב"ה ורבינו שמואל הביא כב"י שם דכל תולעים הנמצאים בדגים מותרים, דליכא בזה איסור שרצים משום שאינם גידולי קרקע, ופלתי סק"ח מחזק שיטתם עפ"י הגמ' דמפרש דאמר לה רבינא לאימיה אבלע לי ואנא איכול וסיים שודאי בעל נפש יחמיר, אבל אין למחות ביד המקילין כי יש להם על מי שיסמכו הראב"ה וסייעתו עיי"ש, והרמ"א בסט"ז וש"ך סקמ"ח סומך עליהם להתיר התולעים שבגבינה שפירשו בשעת הדחק עיי"ש.

והרב משה ויא שליט"א, המומחה היותר גדול בשטח זה באה"ק בדבר התולעים בפרט, העיד וכן שמעתי מפי כמה סוחרי דגים, שכמעט לא ימלט שיהיו דגים בלי תולעים בתוך הבשר, ואם נחשוש לדברי החוקרים כמעט א"א לאכול שום דג שבעולם, לכן ישתקע הדבר ולא יאמר, ואנו אין לנו אלא תורת משה המקובלת מסיני.

ולמעשה כבר הורו כן ארבעה מטיבי הלכת עמודי ההוראה, הגאון מהר"ם פיינשטיין זצ"ל, מו"ר הגאון מפאפא זצ"ל, האדמו"ר מצאנז קלויזענבורג זצ"ל והגאון מהרש"ז אויערבאך זצ"ל, וכן גדולי ההוראה העוסקים בשטח הכשרות, ויבלחט"א חכמי א"י ובגולה שאין להתחשב עם חכמי הטבע נגד השו"ע.

עיי"ש. וכ"כ שו"ת אפרקסתא דעניא סי' כ' דאין לנו אלא דברי חז"ל אשר מפיהם אנו חייין. וכן האריך בתשובה ידידנו הגאון רבי בן ציון וואזנער אב"ד שבט הלוי במאנסי.

וראיתי איזה ממחברי זמנינו שכתבו ודנו באריכות להתיר התולעים הנ"ל ולברר הדבר ע"מ שחכמי הטבע יגיעו לעמק השוה עם דעת תוה"ק, ועי"ז יוצא מדבריהם שחז"ל רח"ל לא ירדו לעומקם של דברים כמו חכמי הטבע, תסמר שערות ראש, לכן נמנעתי להזדקק לדיעה זו, והעיקר שאין בדבריהם כלום נגד תורתנו תורת אמת.

ואין מקום להחמיר שלא לאכול דגים אלו, משום שע"ז תהיה פגיעה בכבוד חז"ל, וצריכים להראות שאין התחשבות בדברי חוקרי וחכמי אומות העולם אשר פיהם דיבר שוא וימינם ימין שקר.

★ ★ ★

הרב יעקב יצחק ניימאן

בענין הנ"ל

כלום הוא אבל נתעוררו בחשש חדש על פי מה שכתב הרה"ג פסח אלי' פראנק בחיבורו מדריך לבדיקת התולעים משנת תשד"ם (בשפה ענגליש) בדף האחרון שכאשר מתחילים לבשל דגים אלו התולעים מרגישין חום המים ויוצאין וא"כ פרשו שוב אסורים, ואין עצה להשתמש בדגים אלו רק ליתנם תיכף במים רותחים מאד ועי"ז הם מתים או להניח אותם בפריזער קצת זמן וא"כ מתים ושוב אין יוצאים, אבל קשה מאד למסור זאת לנשים ע"כ טוב מאוד העצה להשתמש בהם רק געפילטע פיש כי טוחנים אותם ממילא הם מתים ושוב אפשר לבשל אותם.

בענין תולעים שבבשר הדג, הכל נכון כמעט אי אפשר להוסיף בענין זה כי הדבר שאי אפשר לחלוק על מה שמצינו שכתבו חכז"ל בפירוש להיתר, ועוד יותר מצינו בדברי תשובת הרשב"א סימן צ"ז והובא בקיצור ברמ"א סימן נ"ז שאפילו המציאות אינו יכול להכחיש דברי חכז"ל כי אף שקיימ"ל טריפה אינו חי' אם ימצא שהוא חי יותר משנה אעפ"כ הוא אסור.

ואולי אפילו לפי דבריהם אפשר לומר כי אין איסור בהם כי הם מדברים מבצילין קטנים שאין העין רואה אותם וא"כ אין הם בכלל תולעים כמבואר בדרכי תשובה בשם שו"ת טוב טעם ודעת שלא ניתנה תורה למלאכי שרת ומה שרואים ע"י מקראף לאו

★ ★ ★